řečeno příliš krátce; v přednášce nelze předmět tak obšírný vyčerpati, naopak, tuším, mnohá data v knížce obsažená nejspíše musil přednašitel vynechati, aby posluchačův jimi neunavil a nepomátl. Naznačeň jest ve spisku celý předmět v celé své rozsáhlosti, tak že se počíná záhadným vznikem poddanství ze starých řádů slovanských, vykládají se právní poměry v nových vsech pod právem zákupným, vznik nevolnictví v 15. století, zhoršení selských poměrů v 17. století, o robotních patentech a jiných pokusích k napravení toho zla hlavně v 18. století, o zrušení nevolnictví 1781 i roboty a poddanství 1848. Leccos mohlo se i v té stručnosti říci jinak a lépe. Že by teprv robotním patentem 1717 bylo poddaným bývalo dovoleno stěžovati si na vrchnost (str. 21), jest omyl; již robotní patent 1680 v prvních dvou článcích stanovil, že poddaní nemají sice stížnosti své přímo předkládati císaři, ale že je mají předkládati krajským úřadům, a odtud že mohou se odvolati teprv ke dvoru; opravdu však mezi úřadem krajským a dvorem již tehdáž účinkovalo místodržitelstvo v rozhodování takových stížností, jakž o tom později výslovně bylo několikrát nařizováno. Co spisovatel str. 42 podotýká o rustikálních pozemcích zabíraných ke dvorům panským, mělo se říci již na str. 13 a měl se položiti na to větší důraz, ježto v tom vězel jeden hlavní kořen zhoršení, které nastalo již v 17. věku, a velké úsilí reformatorů v 18. věku neslo se k tomu, aby tento pramen zla se ucpal, až se to opravdu podařilo. Pravdu má spisovatel, když na str. 25 a 42 vyslovuje se proti jistým nerozmyšleným úsudkům Svátkovým a Grünbergovým; ale na posledním místě měl lépe vytknouti pošetilý vynález Grünbergův, jenž vlastně záleží v tom, že v českých zemích před 1781 nebylo prý nevolnictví, Leibeigenschaft, poněvadž starší zákony mluví o poddanství, Unterthänigkeit, a nevolnictví prý jest totéž co otroctví, Leibeigenschaft = Sklaverei. Kdo si za premissu vezme schválně utvořenou nepravdivou rovnici, jako jest tato Grünbergova, přijde ovšem snadno k tomu nepravdivému výsledku, k němuž si tu nepravdivou rovnici vymyslil ale u jiných lidí neplatí ta premissa ani závěrek. A že by se bylo slova; Leibeigenschaft v Čechách dříve neužívalo, než až teprva při Josefově zrušení tělesné poroby 1781, to také není pravda; v češtině se tomu říkalo již od 15. století člověčenství, pojem ten v právních listinách překládal se v 17. věku slovem Leibeigenschaft, a věcně se to rovnalo ruskému nevolnictví; ovšem říkalo se tomu také poddanství, smysl toho slova byl jiný před r. 1781 a jiný po r. 1781. *Dr. J. Kalousek.*

Jindřich Dvořák, Moravské sněmování r. 1848—1849. V Telči 1898 Stran 262. Tento příležitostný spis, vydaný na oslavu 50l. jubilea r. 1848, sestává ze 4 částí. První část tvoří úvod do dějin rakouských r. 1848 se zvláštním zřetelem na příběhy moravské; za ním následuje část druhá: »Poslední moravský sněm stavovský r. 1848« (str. 73—130) a třetí: »První novodobý moravský sněm zemský od 31./5. 1848 do 24./1. 1849« (str. 131—234); čtvrtou část tvoří sbírka pěti příloh; ku konci pak připojen obšírný rejstřík.

Nás zajímá vlastní jádro spisu, část druhá a třetí. Tu seznáváme, kterak moravský sněm stavovský sám se přetvořil v moderní zemské zastupitelstvo, což stalo se vlastně spůsobem autonomním, jelikož prozatímné zřízení zemské z 27./4. 1848 bylo dne 10. května pouze ministerstvem vnitra potvrzeno, ne-

dosáhnuvši výslovné sankce koruny. Takto byla historická kontinuita mezi stavovským a moderním zřízením zemským r. 1848 na Moravě zachována, což v jiných zemích se nestalo. Pohříchu kontinuita ta později pozbývala praktického významu potud, že hned zprvu konečné rozhodnutí o příštím zemském zřízení vyhražovalo se říšskému sněmu (dovolávali se jeho i sami stavové a nov poslancové moravští). Zejména též ustavující říšský sněm Kroměřížský chystal se o tom rozhodovati. Prozatímné zřízení z 27./4. 1848 sněmem tím však přece skutečně zrušeno nebylo; přišla jen Bachova oktrojírka moravského zřízení zemského z 30. pros. 1849, zrušená zase výslovně absolutismem r. 1851.

Zajímavo je srovnati složení sněmu dle prozatímného zřízení z dubna 1848 a dnes platného zřízení zemského ze 26./2. 1861, č. 20 ř. z., kteréž Schmerlingem v podstatě bylo opsáno ze zřízení Bachova. R. 1848 tvořili sněm moravský: držitelé deskových statků jako virilisté (k sněmu přihlásilo se jich 58 + 18 = 76), volení zástupci měst (77) a obcí venkovských (103) a 5 poslanců olomoucké university, kdežto podle nynějšího zřízení týž sněm sestává ze 2 virilistů (arcib. olom. a bisk. brn.), 30 poslanců velkostatkářských, 29 poslanců měst a obchodních komor a 30 volených poslanců obcí venkovských (dle Bacha mělo býti 30 poslanců z největších poplatníků, 32 z měst a 30 z venkova). — Nehledíc k tomu, že ve zřízení z dubna 1848 nebylo žádného umělého seřaďování měst a soudních okresů ve volební okresy (jako v nynějším volebním řádu zemském), zřízení to poskytovalo v kurii měst a obcí venkovských volební právo daleko širším vrstvám než nynější zřízení zemské což je tím pozoruhodnější, že na tak svobodomyslném zřízení usnesli se sami privilegovaní stavové zemští. K aktivnímu právu volebnímu do sněmu za města i obce venkovské stačilo r. 1848 (mimo jiné), když kdo platil vůbec daň přímou bez ohledu na výši nebo měl stálý příjem roční 200 zl. stř. aneb náležel k některé z honorací blíže naznačených, kdežto nynější volební řád požaduje určitý cenus (a to vyšší než za Bacha), tak že (vedle honorací) jsou k volbě oprávněni, kdož ročně platí v Brně nejméně 20 zl., v ostatních městech nejméně 40 zl., v obcích venkovských pak nejméně 5 zl. na přímých daních bez přirážek.

Osnova zemského zřízení přijatá prvním moderním (t. zv. selským) sněmem moravským ve dnech 15.—20 září 1848, nemínila uznávati dokonce žádných kurií volebních, takže bez ohledu na velkostatky, města a obce venkovské jeden poslanec na 10.000 obyvatel se měl voliti, vedle čehož poskytovali se toliko universitě olomoucké 2 zástupci Osnova ta (která i šlechtu se všemi tituly rušila) nenabyla nikdy praktické platnosti; ba vzhledem k ústavodárné moci říšského sněmu (i na zemskou ústavu se vztahující) nebyla vládou považována už ani za provisorní zřízení, nýbrž jen za pouhý cenný materiál. Jakkoli zasedání prvního moderního sněmu moravského vůbec bylo plodné i v jiných oborech zákonodárství, zejména co do vyvazení pozemků, zřízení obecního, okresního a práva živnostenského, přece nedosáhla všecka usnešení jeho praktického významu, jelikož vláda ještě sněmu tomu nepřiznávala veskrz moci zákonodárné.

Jednání sněmovní, jež jsou podkladem spisu p. Dvořákova, byla uveřejněna česky již r. 1848 a 1849 v překladech A. V. Šembery pod názvy: »Jednání pánů stavů Moravských o sněmu r. 1848« a »Moravský sněmovní list, obsahuje jednání moravského sněmu zemského v sezeních od 31./5. 1848

až do 24./1 1849«. Spis p. Dvořákův nepodává snad pouhý otisk těchto protokolů (jak by se mohlo zdáti dle titulního listu), nýbrž souvislé, ovšem pro širší vrstvy psané vylíčení dotyčného jednání sněmovního, kteréž arci následkem toho, že spisovatel nechává mnoho mluviti protokoly a příliš si všímá událostí zevnějších, není tak pragmatické, jak by mělo býti ze stanoviska historicko-právního. Než i spis p. Dvořákův usnadňuje přehled, přinášeje výtah obsahující vše podstatné ze shora uvedených protokolů sněmovních, nejméně šestkrát tak obšírných (byť i terminoloyie i nazírání na věc nebyly vždy právnicky bezvadnými). Látce spisu p. Dvořákova dostalo se již před tím pragmatického spracování (nehledíc k přehledu v Springerově Geschichte Oesterreichs II., 379—385) aspoň z části, pokud totiž jde o zasedání posledního sněmu stavovského, dobrým článkem Dra Mezníka v Osvětě r. 1875, který pak r. 1877 vyšel samostatně. Část materiálu p. Dvořákem použitého uveřejněna též ve sbírce J. M. Černého »Boj za právo«. *Dr. Jar. Demel.*

Moravská zřízení zemská. Napsal *Jindřich Dvořák.* V Brně 1900, nákladem vlastním, stran 89 v malé 8ce.

V tomto spisku nejsou obsažena moravská zřízení zemská vesměs, ani žádné z nich celé, než jen výtahy z některých, ostatek pak spisovatel mluví sám o zřízeních zemských markrabství Moravského; a to v tomto pořadí: Na str. 3—5 vysvětluje se krátce vznik moravských zřízení zemských z knihy Tovačovské, a kterak ústava zemská se proměnila roku 1628 až 1848, kdy usnesením sněmu a schválením jeho vyvinul se novodobý sněm moravský, »od něhož upustiti nemůžeme a nesmíme nikdy«. Potom obšírněji vykládá se vývoj ústavy moravské, počínajíc od statutů Kunrátových z r. 1189 (str. 6), kterak ty statuty byly v některých krajích prohlašovány 1222, 1229 a 1239 (7), kterak prý byly potvrzeny od krále Jana 1311 (8); o proměně Moravy v léno koruny České, které prý král Karel odevzdal svému bratrovi 7. ledna 1350 (místo 26. prosince 1349 str 8); o landfridech moravských (10), o knize Tovačovské (11), z níž otiskují se zde na str. 14—25 články týkající se veřejného práva; o knize Drnovské (25), o soudě panském (27); o dvou článcích knihy Tovačovské, jež do zřízení zemského 1535 nepřišly, opět však byly tištěny v ZZ. 1545, později pak opět byly vypouštěny (29); o jazyce úředním na Moravě před převratem Bělohorským a po něm (30); o pracích sněmů a kommissí stavovských k vydání zřízení zemských 1535 (31), 1562 (34), 1604 (36), další pokusy o revisi (40); o oktrojovanén obnoveném ZZ. 1628 (43), z něhož doslovně otiskují se články, týkající se práva veřejného (46—59); charakterisuje se doba absolutismu 1628—1789 (59); která provilegia byla 1628 Moravanům potvrzena (63); o deklaratoriích 1638 a o pokusích stavovských ke zlepšení obnoveného ZZ. (67), o bezvýsledném revidování 1710—1755 (68); o změnách vykonaných v ZZ. 1686—1811 (69); o desideriích stavů moravských 1790 (72), jaký byl jich výsledek (76). O sněmování moravském 1848 (80), snešení sněmu moravského 27. dubna o složení budoucího sněmu, potvrzené 10. května (82), nový sněm pak usnáší se o nové ústavě zemské 20. září 1848 (86), kteráž však nedošla potvrzení. O diplomu říjnovém 1860 (87). Právně platnou na Moravě jest ta ústava, na jejímž základě novodobý sněm zasedal od 31. května 1848 do 24. ledna 1849 (89). — V knížce schází přehled obsahu, jenž by znázorňoval postup výkladu; kdyby jej byl spisovatel udělal, snad by byl také místy poopravil pořádek. —

Ferd. Menčik, Kaiserin Maria Theresia und Friedrich Graf Harrach. (Věstník král. čes. Spol. Náuk, třída fil. hist., za 1899.) 1900.

Podávají se zde příspěvky (z Harrachovského archivu ve Vídni), které mají osvětliti poměr českého nejv. kancléře hraběte Harracha k Marii Terezii